

УДК 37.091.313:37.07

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.2.5>**Олена НЕЗБРИЦЬКА***аспірантка кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025***ORCID:** 0000-0002-5924-2405**Бібліографічний опис статті:** Незбрицька, О. (2021) Управління соціальними проектами у сфері освіти. *Humanitas*, 2, 30–35, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.2.5>**УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ ПРОЄКТАМИ У СФЕРІ ОСВІТИ**

У статті розглянуто питання впровадження соціальних проєктів, які мають важливе значення для забезпечення розвитку регіонів, оскільки сприяють вирішенню ряду соціальних, економічних, матеріальних та духовних потреб населення. Стаття актуалізує питання передумов застосування проєкту в педагогіці, його комплексний характер, можливість охоплення такою формою роботи широкого спектру різноманітних завдань, дій, а також включення різних фахівців гуманітарного знання, створення тимчасових колективів для виконання поставлених завдань та реалізації визначених цілей, що потребують злагожденості й психологічного комфорту. На підставі такого аналізу соціально-педагогічний проєкт розглядається як інноваційна форма організації освітнього середовища, в основі якого лежить комплексний характер діяльності тимчасового колективу спеціалістів в умовах активної взаємодії з оточуючим середовищем. Такі проєкти спрямовані на виконання конкретно обґрунтованої мети та визначеного кінцевого результату (змін), плану конкретних дій, обмежених конкретним проміжком часу та матеріально-фінансовими ресурсами. Розглянуто особливості організації освітнього середовища у цільовій Програмі розвитку столичної освіти. Управління освітніми проєктами на регіональному рівні сприяє концентрації зусиль, потенційно здатних до творчої пошукової діяльності освітян для прориву на стратегічно важливих напрямках столичної освіти. У висновку слідє розглядати управління освітніми проєктами як розробку (проєктування) ідеальної моделі системи управління, де сконцентровані її пріоритетні напрями.

Ключові слова: проєкт, соціальний проєкт, соціальна діяльність, управління проєктами, проєктна діяльність, педагогічний проєкт, освітнє середовище, система управління, сфера освіти.

Olena NEZBRYTSKA*Postgraduate Student at the Department of Social Pedagogy and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Volyn region, Ukraine, 43025***ORCID:** 0000-0002-5924-2405**Tocitethisarticle:** Nezbytska, O. (2021) Upravlinniasotsialnymyproiektamyusferiosvity [Management of social educational projects]. *Humanitas*, 2, 30–35, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.2.5>**MANAGEMENT OF SOCIAL EDUCATIONAL PROJECTS**

The article considers the implementation of social projects that are important for the development of regions, as they contribute to addressing a number of social, economic, material and spiritual needs of the population. The article highlights the prerequisites for the application of the project in pedagogy, its complex nature, the possibility of covering this form of work a wide range of different tasks, actions, as well as the inclusion of various humanities professionals, the creation of temporary teams to perform tasks and achieve certain goals comfort. Based on this analysis, the socio-pedagogical project is considered as an innovative form of organization of the educational environment, which is based on the complex nature of the temporary team of specialists in terms of active interaction with the environment. Such projects are aimed at fulfilling a specifically justified goal and a certain end result (changes), a plan of specific actions, limited to a specific period of time and material and financial resources. The peculiarities of the organization of the educational environment in the target Program of development of the capital education are considered. Management of educational projects at the regional level contributes to the concentration of efforts potentially capable of creative search activities of educators to break through in strategically important areas of the capital's education. In conclusion, it is necessary to consider the management of educational projects as the development (design) of an ideal model of management system, where its priority areas are concentrated.

Key words: project, social project, social activity, project management, project activity, pedagogical project, educational environment, management system, sphere of education.

Постановка проблеми. Поняття «проект» в останні роки активно увійшло у практику освіти. Воно виступає як у ролі ефективного методу навчання учнів, так і в якості форми організації інноваційно-розвивального освітнього середовища навчального закладу чи всієї регіональної системи освіти.

У наш час освітньому процесу закладів загальної середньої освіти приділяється достатня увага, тому що освітній потенціал країни є одним з чинників розвитку національної економіки. На сучасному етапі реформування освітньої галузі важливого значення набуває саме процес удосконалення управлінської діяльності та методичного супроводу розвитку управління проектами, оскільки проекти увійшли у практику управління освітнім процесом як найбільш ефективний інструмент формування дослідницької компетентності учнів та розвитку ефективності навчально-пізнавальної діяльності. Процес управління проектами у закладі загальної середньої освіти достатньо складний. Якщо керівник закладу освіти не приділяє належної уваги управлінню проектами, він не зможе оцінити, яку користь приносять проекти для підвищення якості освітнього процесу. На сьогодні управління проектами достатньо досліджено у сфері економіки, а також частково в освіті. Однак актуальність цього напрямку управління не применшується.

Розвиток та поява соціальних проектів були зумовлені суспільними потребами населення регіонів в багатьох країнах світу, в тому числі в Україні. Проте суттєве значення у їх виникненні, на нашу думку, має насамперед спроможність держави та представників державної влади на місцях забезпечити та стимулювати розробку таких проектів, що з часом призводить до удосконалення самої сутності, значення таких проектів, цільової спрямованості. Така спроможність державної влади проявляється насамперед у можливості фінансувати проекти, залучати донорів та міжнародні організації до виділення коштів, закладати певну частку видатків на проекти у державному бюджеті та місцевих бюджетах тощо. Тобто важливе значення у виникненні та розвитку соціальних проектів у різних країнах та регіонах відігравали організаційно-фінансові механізми забезпечення реалізації соціальних проектів.

Аналіз останніх публікацій. Проектна діяльність стала актуальним об'єктом досліджень багатьох науковців, серед вітчизняних учених: О. Алейнікова, О. Боднар, В. Бондар, Л. Ващенко, І. Мазур, В. Маслов, І. Підласий, З. Рябова, А. Цимбалару та інші досліджували питання управління проектами.

Поняття проект має достатньо багато трактувань в освітньому менеджменті. Спільною характеристикою усіх визначень є те, що це поняття пов'язане з процесом створення якогось продукту через деталізований план, в якому прописані усі системні характеристики управління проектом.

В українській педагогіці термін управління педагогічним проектом з'явилося в останнє десятиліття внаслідок розповсюдження міжнародних освітніх проектів. Питання управління проектами висвітлюється у багатьох фахових виданнях. Серед фундаментальних розробок особливої уваги заслуговує навчальний посібник І. Підласого, в якому розкривається питання педагогічної діагностики проектів [9, с. 210].

Проект повинен мати чітку мету. Ціль проекту завжди є вирішення проблеми, але в кожному проекті проблема буде інакшою, неповторною.

Л. Ващенко зазначає, що управління педагогічним проектом є процесом цілеспрямованих змін, які відбуваються заздалегідь визначеними параметрами (цілі, завдання, людські та фінансові ресурси тощо, необхідна послідовність таких змін [4, с. 20].

Метою статті є аналіз стану управління освітніми проектами, оцінка стану розробки та реалізації соціальних проектів в освітній сфері на прикладі закладів освіти.

Опис основного матеріалу дослідження. Передумовами застосування проекту в педагогіці є саме його комплексний характер, тобто можливість охоплення такою формою роботи широкого спектру різноманітних завдань, дій тощо, а також включення різних фахівців гуманітарного знання, створення тимчасових колективів для виконання поставлених завдань та реалізації визначених цілей, що потребують злагодженості й психологічного комфорту. На підставі такого аналізу соціально-педагогічний проект необхідно розглядати як інноваційну форму організації освітнього середовища, в основі якого лежить комплексний характер

діяльності тимчасового колективу спеціалістів в умовах активної взаємодії з оточуючим середовищем. Цей проект спрямований на виконання конкретно обґрунтованої мети та визначеного кінцевого результату (змін), плану конкретних дій, обмежених конкретним проміжком часу та матеріально-фінансовими ресурсами.

Відповідно до визначеного трактування поняття «проекту» як соціально-педагогічної категорії, що передбачає комплексний підхід у досягненні певних результатів (змін), окремого аналізу потребує вирішення питання управління проектами на різних рівнях освітньої ієрархії. За таких умов будемо розглядати систему управління освітніми проектами як своєрідну структуру (або ідеальну модель), що віддзеркалює пріоритетні напрямки, ознаки, характеристики майбутньої системи управління.

В українській педагогічній практиці явище проекту (а, отже, і управління освітніми проектами) з'явилося в останнє десятиліття внаслідок поширення мережі інституцій громадського спрямування, метою діяльності яких стало розповсюдження міжнародних освітніх проектів. Набутий за цей час вітчизняний досвід проектної форми організації освітнього середовища (чи окремих її процесів) так і не став предметом вивчення та узагальнення на науково-теоретичному рівні. Лише окремі питання управління проектами висвітлювалися у фахових виданнях, на шпальтах української періодики. Серед фундаментальних робіт особливої уваги заслуговує навчальний посібник І. Підласого, в якому акцентована увага на предметі педагогічної діагностики, методах логічного аналізу й експертної оцінки діяльності вчителя, прогнозування її наслідків. Однак поняття «педагогічний проект» не досліджується в роботі вченого, а лише згадується в роботі вченого у контексті необхідності його експертизи «на стадії задуму та діагностування, коли йдеться про реальний процес» [4].

Натомість, у 90-ті роки минулого століття, коли на теренах української педагогічної практики розширилася сфера застосування освітніх проектів, їхнього зв'язку з зовнішнім середовищем, окремими соціальними групами, а основний наголос в їх реалізації був зроблений на технічні нововведення, виникла потреба нового осмислення педагогічних проектів та способів управління ними. Методологія управління освітніми проектами поповнилася новим прин-

ципом – «принципом успіху», введення якого потребували постійні ситуації невизначеності, що супроводжували процеси реалізації проектів. Сама ситуація невизначеності стала характерною ознакою реальної практики, її наявність створює конфлікти при плануванні. Тому кожного разу виникає необхідність перегляду основного плану, його узгодження з кінцевими результатами, тобто з результатами успіху. З точки зору управління освітніми проектами, викладений підхід щодо основного планування потребує від колективу фахівців, які працюють над реалізацією проекту, надзвичайної мобільності в реакціях на будь-які зовнішні та внутрішні зміни.

Враховуючи новітні підходи у практиці проектної діяльності, необхідно розглядати управління освітніми проектами як розробку (проекткування) ідеальної моделі системи управління, де сконцентровані її пріоритетні напрями (чи основні характеристики). На користь такого підходу свідчать переваги, що практично задекларували свої можливості:

- мобільність реагування на зміни навколишнього середовища (досягнення у галузі інформаційних технологій, орієнтація на суб'єкт-суб'єктні взаємодії в освітньому процесі, ідеологічні зміни в суспільстві як потреба перегляду змістовного компоненту навчання тощо);
- концентрація зусиль професійно активних фахівців різних галузей наукового і практичного знання для одночасного «прориву» (досягнення оптимальних результатів) у пріоритетних напрямках;

- підвищення рівня особистої відповідальності кожного члена тимчасового колективу за досягненні результати;

- залучення та розподіл матеріально-технічних та фінансових ресурсів безпосередньо при реалізації окремого проекту.

Однак подібна цілісність в розробці та організації процесу управління освітніми проектами можлива лише за таких умов:

- злагодженої організації всіх ланок системи управління, зведення до мінімуму імпровізаційних моментів;
- наявності даних щодо аналізу існуючого стану соціально-педагогічної проблеми;
- володіння новітніми технологіями управління, що відповідають специфічним вимогам проекту;

- підготовки керівників проектів та спеціалістів, здатних забезпечити оптимальний рівень досягнень;

- інформаційної забезпеченості учасників проектної діяльності;

- створення системи заходів для поширення практики проектної організації освітнього середовища.

Враховуючи той факт, що управління педагогічними проектами є процесом цілеспрямованих змін, що відбуваються за задалегідь визначеними параметрами (цілі, завдання, терміни, людські та фінансові ресурси і т. ін.), необхідна відповідна послідовність впровадження таких змін. Ці елементи послідовності представляють собою етапи управлінських дій:

- передпроектний – передбачає вивчення та аналіз існуючого стану об'єкту, що потребує змін;

- власне проект – визначає основні ідеї, мету, низку заходів, терміни реалізації, критерії змін, механізми вивчення ефективності, фазове, матеріально-технічне та фінансове забезпечення;

- планування (відоме в теорії менеджменту як сіткове планування) – передбачає розробку плану роботи поетапно: місячний, семестровий, річний план;

- моніторинг якості проекту – ставить за мету розробку та організацію системи вивчення його поточних результатів, математично-графічного оформлення, аналізу динаміки змін;

- постпроектний (заключний) – націлений на поширення набутого інноваційного досвіду та прогнозування.

Водночас потребує уточнення погляд на організацію управління освітніми проектами як такої, що створює комфортні умови для спільної діяльності різних спеціалістів. Тому особливий акцент необхідно ставити на таку систему управління, яка буде враховувати не лише окремі чинники (фінансові, матеріально-технічні, інформаційні, людські), але й на їх інтегративну взаємодію.

Розуміючи потребу у розвитку та вдосконаленню реалізації соціальних проектів в Україні на разі запропоновано законопроект «Про соціальне забезпечення», який визначає, що **соціальний проект** – комплекс взаємопов'язаних за термінами, ресурсами та виконавцями заходів, спрямованих на розв'язання однієї з задач

цільової соціальної програми або локального завдання, що має самостійне соціальне значення [13].

Практичним прикладом проектної форми організації освітнього середовища може служити цільова Програма розвитку освіти м. Києва «Столична освіта, 2001–2005 рр.» Особливість цієї програми полягає в тому, що вона вперше в педагогічній теорії та практиці в умовах мегаполісу започатковує умови для здійснення модернізації освітніх процесів і структур одночасно у декількох напрямках (Програма розвитку столичної освіти складається з 32 проектів, а отже, із 32 напрямків). Це відбувається на основі впровадження проектної форми організації управління процесами стратегічно важливих напрямків діяльності Головного управління освіти і науки. Форма проекту дала змогу відповідно до кожної ідеї розробити модель-концепцію, цілісність якої забезпечити статистичні дані про стан регіональної освіти, обґрунтувати цільові перспективи, визначити коло заходів, необхідних для реалізації мети. Для оптимального досягнення цілей кожен із проектів поставив низку пропозицій до законодавчої та виконавчої влади.

Так, у межах реалізації проекту «Педагогічний експеримент» (автор Л. Ващенко) передбачається:

- забезпечити науково-організаційний супровід інноваційних педагогічних програм;

- створити систему підготовки освітян-практиків до інноваційної педагогічної діяльності;

- розширити мережу навчальних закладів інноваційного типу діяльності.

Основними шляхами реалізації проекту стало створення інформаційного середовища в регіоні шляхом організації семінарів-презентацій, «круглих столів», установчих конференцій, науково-практичних сесій, видання науково-методичного щорічника «Педагогічні новації столичної освіти: теорія і практика», спецвипусків, присвячених позитивним результатам інноваційного педагогічного досвіду, а також випуску журналу науково-популярних діалогів про освіту «DIX». Це активізувало освітян-практиків щодо пошуку нових перспектив розвитку свого навчального закладу, педагогічного колективу, власного професійного зростання.

Основні проблеми у проекті подані у формі пропозицій до органів законодавчої та виконавчої влади, зокрема, це надання статусу «вчитель-дослідник» тим освітянам, які здійснюють інноваційну педагогічну діяльність, з їх подальшою матеріальною підтримкою; цільове фінансування інноваційного напрямку діяльності системи освіти регіону. Відтак, управління освітніми проектами на регіональному рівні сприяло концентрації зусиль, потенційно здатних до творчої пошукової діяльності освітян для прориву на стратегічно важливих напрямках столичної освіти.

Локальний приклад використання проектної форми організації освітнього середовища подано у програмах розвитку Гімназії № 191 ім. П. Тичини (м. Київ), де автори (Дроздович Н., Павленко О., Ващенко Л.) у своїй розробці спираються на практичний досвід педагогічного колективу, об'єднавши декілька проектів спільною ідеєю розвитку навчального закладу, а також гімназії «Києво-Могилянський колегіум» (м. Київ, автори – Ковальчук О., Устинова В., Ващенко Л.) об'єднали в окремі проекти пріоритетні напрямки діяльності творчих педагогічних груп.

Соціальні проекти на сьогодні відіграють суттєву роль в розвитку регіонів, адже: дозволяють налагодити та удосконалювати партнерські стосунки між державним, приватним,

громадським секторами, створюють основу для співробітництва, утворення кластерів, обміну досвідом та навчання; сприяють поступовому розвитку громадських організацій, зокрема бібліотек, дитячих гуртків, тощо; забезпечують покращення переробки та сортування сміття, відходів, пластику тощо; сприяють покращенню функціонування медичних закладів, наукових та освітніх закладів, дошкільних та шкільних, культурних закладів шляхом фінансування в оновлення їх інфраструктури; покращується кооперація між основними зацікавленими сторонами, створюються довірчі відносини, визначається пріоритетність програм та проектів [6].

Висновки. Таким чином, ідея проекту в освіті викликана кардинальними потребами змін у педагогічній практиці та теорії в напрямку формування інноваційно-розвивального середовища в освіті. Враховуючи новітні підходи у практиці проектної діяльності, необхідно розглядати управління освітніми проектами як розробку (проектування) ідеальної моделі системи управління, де сконцентровані її пріоритетні напрями (чи основні характеристики). На сьогодні соціальні проекти забезпечують культурний, соціальний, економічний, освітній розвиток регіонів, покращують інфраструктуру та життєдіяльність населення в цілому, забезпечують реалізацію потреб певних соціальних верств населення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алейнікова О.В. Управління проектами: вітчизняний і зарубіжний досвід: монографія / за ред. С. Чернова, В. Воронкової. Запоріжжя : РВВ ЗДІА, 2015. С. 95–116.
2. Боднар О.С. Аналітика та експертиза в освіті: проблеми, тенденції, можливі рішення. Нові технології навчання: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти. Київ, 2012. Вип. 74. С. 167–175.
3. Бредіхін В.М., Тарасенко С.І. Управління проектами: проблеми та перспективи. *Молодий вчений*. 2017. № 4.4. С. 9–12.
4. Ващенко Л.М. Управління освітніми проектами. Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати: практико зорієнт. зб. Київ : Департамент, 2003. С. 34. URL: <https://osvita.ua/school/method/technol/1411/> (дата звернення: 09.03.2021).
5. Довгань Л.Є. Управління проектами: навчальний посібник. Київ : КПШ ім. Ігоря Сікорського, 2017. 420 с.
6. Драгомирецька Н.М. Методологія соціального проектування: сучасна світова практика *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. Вип. 3 (спец. вип.). С. 53–59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo_2015_3%28spets.
7. Заруба Н.А. Управління проектами в освіті: особливості закордонного та вітчизняного досвіду. № 3 (31). 2018. С. 15–27.
8. Мазур И.И., Шапиро В.Д., Ольдерогге Н.Г. Управление проектами: учебное пособие. 2-е изд. Москва : Омега-Л, 2004. 664 с.
9. Маслов В.І., Боднар О.С., Гораш К.В. *Наукові основи та технології компетентного управління загальноосвітнім навчальним закладом*: монографія. Тернопіль : Крок, 2012. 320 с.
10. Підласий І.П. Практична педагогіка або три технології: інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2004. 616 с.
11. Проектний менеджмент для інноваційного розвитку освітніх організацій України: навчальний посібник / З.В. Рябова, А.Б. Єрмоленко, Т.А. Махія та ін.; за заг. ред. академіка В.В. Олійника, маг. Ф. Фреха; НАПН України, ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти»; Культур Контакт Австрія. Київ, 2016. 118 с.

12. Фесенко Т.Г. Управління проектами: теорія та практика виконання проектних дій: навчальний посібник. Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків : ХНАМГ, 2012. 181 с.

13. Цимбалару А. Педагогічне проектування. Київ : Шкільний світ, 2009. 128 с.

14. Чернета С.Ю., Незбрицька О.В. Підходи до визначення сутності поняття «соціальний проект»: науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. *Серія II. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. Випуск 24 (I том): збірник наукових праць. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. С. 228–236.

REFERENCES:

1. Aleinikova, O.V., Chernov S., & Voronkova V. (2015). *Upravlinnia proiektamy: vitchyzniani i zarubizhnyi dosvid [Project management: domestic and foreign experience]*. Zaporizhzhia: RVV ZDIA [in Ukrainian].

2. Bodnar, O.S. (2012). Analitika ta ekspertyza v osviti: problemy, tendentsii, mozhlyvi rishennia [Analytics and expertise in education: problems, trends, possible solutions]. *Novi tekhnologii navchannia: Instytut innovatsiinykh tekhnologii i zmistu osvity – New learning technologies: Institute of Innovative Technologies and Educational Content*, 74, 167–175 [in Ukrainian].

3. Bredikhin, V.M., Tarasenko, S.I. (2017). Upravlinnia proiektamy: problemy ta perspektyvy [Project management: problems and prospects]. *Molodyi vchenyi*, 9–12 [in Ukrainian].

4. Vashchenko, L.M. (2003). *Upravlinnia osvity proiektamy. Metod proektiv: tradytsii, perspektyvy, zhyttievi rezultaty [Educational project management. Project method: traditions, perspectives, life results]*. Kyiv, Departament [in Ukrainian].

5. Dovhan, L.Ie. (2017). *Upravlinnia proiektamy [Project management]*. Kyiv. KPI im. Ihoria Sikorskoho [in Ukrainian].

6. Drahomyretska, N.M. (2015). Metodolohiia sotsialnoho proektuvannia: suchasna svitova praktyka [Methodology of social design: modern world practice]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia – Actual problems of public administration*, 3 (spets. vyp.), 53–59 [in Ukrainian].

7. Zaruba, N.A. (2018). *Upravlinnia proiektamy v osviti: osoblyvosti zakordonnoho ta vitchyznianoho dosvidu [Project management in education: features of foreign and domestic experience]*, 3 (31), 15–27 [in Ukrainian].

8. Mazur, Y.Y., Shapyro, V.D., & Olderohhe, N.H. (2004). *Upravlenie proektami [Project management]*. (part 2). Moscow: Omeha-L [in Russian].

9. Maslov, V.I., Bodnar, O.S., & Horash K.V. (2012). *Naukovi osnovy ta tekhnologii kompetentnoho upravlinnia zahalnoosvitnim navchalnym zakladom [Scientific bases and technologies of competent management of a general educational institution]*. Ternopil: Krok [in Ukrainian].

10. Pidlasyi, I.P. (2004). *Praktychna pedahohika abo try tekhnologii [Practical pedagogy or three technologies]*. *Interaktyvnyi pidruchnyk dlia pedahohiv rynkovoï systemy osvity – An interactive textbook for teachers of the market education system*. Kyiv: Vydavnychi Dim «Slovo» [in Ukrainian].

11. Riabova, Z.V., Yermolenko, A.B., & Makhynia T.A. et al. (2016). *Proiektnyi menedzhment dlia innovatsiinoho rozvytku osvity orhanizatsii Ukrainy [Project management for innovative development of educational organizations of Ukraine]*. V.V. Oliinyk (Ed.). Kyiv, NAPN Ukrainy, DVNZ «Un-t menedzh. osvity»; Kultur Kontakt Avstriia [in Ukrainian].

12. Fesenko, T.H. (2012). *Upravlinnia proiektamy: teoriia ta praktyka vykonannia proiektnykh dii [Project management: theory and practice of project actions]*. Khark. nats. akad. misk. hosp-va. Kharkiv: KhNAMH [in Ukrainian].

13. Tsymbalaru, A. (2009). *Pedahohichne proektuvannia [Pedagogical design]*. Kyiv: Shkilnyi svit [in Ukrainian].

14. Cherneta, S.Yu., Nezbratska, O.V. (2018). Pidkhody do vyznachennia sutnosti poniattia «sotsialnyi projekt» [Approaches to defining the essence of the concept of «social project»]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii II. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika – Scientific journal of NPU named after M.P. Drahomanov. Series II. Social work. Social pedagogy*, 228–236 [in Ukrainian].